

Հ Ն Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ե Ր Ա Ն

ԳՐՈՒԵԾ ԼԵՒՈՆ Գ. ԹԵԳԵՒՈՐԻ ՀԵՄԵՐ

(21Բ = 1283)

1920 ին, յունիս 13 ին բարերախառու-
թիւնն ունեցայ ձեռք ձգելու Ատանայի մէջ
Սաղմոսարան մը, որ այժմ զարդերէն մին է
Տիար Ժաք Մաթոսեանի հայերէն ձեռագիրնե-
րու արդէն մեծապէս ճոխ հաւաքածուին:
Մեծարժէք է այն ոչ միայն իւր հնութեամբ
եւ գեղեցիկ մանրանկարներով, այլ եւ սեպ-
հականութիւն եղած ըլլալով հայ արքունի տան՝
Լեւոն Գ. Թագաւորի, որուն համար ալ օրինա-
կուած է 1283 թուին Սիսի մէջ Յովհան-
նէս գրչէն:

Իմ կողմէս առանց մանրամասնութեանց
մէջ մտնել փորձելու, պիտի շատանամ միայն
հայ եւ օտար արուեստասէրներու եւ բանասէր-
ներու ուշադրութեան յանձնել զայն, հայ ա-
րուեստի եւ բանասիրութեան վերաբերեալ
խիստ շահեկան յիշատակարաններու վերար-
տագրութեամբ եւ ինչ ինչ մանրանկարներու
հրատարակութեամբ¹:

1. Նկարագրութիւն ձեռագրին:

ԹՈՒՂԹ.Բ՝ 260: — ՄԵԾՈՒԹԻԽՆՍ՝
24 × 16.5 սմ.: — ԳՐՈՒԹԻԽՆՍ՝ միա-
սին 16.5 × 11 սմ.: — ՏՈՂ.Բ՝ 17—8—
16—20: — ԹԵՐԹ.Բ՝ 26. Խրաքան-
չիւրը 12, տեղ տեղ 10 թուղթ: — ՆԻԽԹ՝
ընտիր մագաղաթ: — ԿԱԶՄ՝ պինդ կա-
շեպատ. թերեւս ԺԸ դարուն: — ՄԱԳԱ-
ՂԱԹԵԱՅ ՊԱՀՊԱՆԱԿ՝ չկայ, այլ թղթեայ՝
որ Սսի կաթողիկոսներու կոնդակի մը
մասը կը կազմէ: — ՀԱՆԳԱՄԱՆ.Բ՝ շատ
լաւ պահուած. կը պակսին սակայն՝ 2 թեր-
թէն Գ թուղթը, որ կամ նկար մ'ըլլալու
էր եւ կամ դատարկ. ինկած են իր—իր
թերթերը: — ԳԻՐ՝ բոլորովոր մեծ, մա-
քուր եւ կանոնաւոր: — ԽՈՐԱԳԻՐ.Բ եւ
սկզբնատողը հատուածոց եւ տուններու

սկզբնատողներն՝ կարմրագիր. զարդագիր
ունեցող բոլոր տողերը երկաթագիր են: —
ԶԱՐԴԱԳԻՐ.Բ՝ կարմիր, խիստ յաջող,
շատ յաճախ, մերթ նաեւ մարդագրեր եւ
թռչնագրեր: — ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԴ՝ շատ
ստեղծ գրեթէ ամէն էջի վրայ: — ԽՈՐ-
ԱՆ.Բ՝ 8 հատ: — ՆԿԱՐ.Բ՝ 1 հատ: —
ԴԱՏԱՐԿ՝ չկայ: — ԺԱՄԱՆԱԿ՝ 21Բ =
1283: ՏԵՂ.Ի՝ Սիս: — ՏԷՐ՝ Լեւոն Թա-
գաւոր: — ԳՐԻԶ՝ Յոնան: — ՅԻՇԱՏԱ-
ԿԱԳՐՈՒԹԻԽՆ.Բ՝ թղ. 53բ, 54ա, 87ա,
87բ (արքունական ինքնագիր), 176ա,
260բ: — ԲՈՒՆ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ՝ թղ.
259ա—260ա:

2. Բովանդակութիւն:

Մատենա է Սաղմոսարան եւ Ժամագիրք՝
կը սկսի Հաւատով խոստովանիմի՝ «զես է
չար սովորութեանց խմոց» տողէն: Սաղմոսարանը
բաժնուած է կանոնագրութեան, գուրդաներու
եւ տուններու: Մէջ ընդ մէջ ագուցուած են
Ժամագրքի մասերը ըստ պատշաճի: Բացա-
րութիւնները կարմրագիր են եւ մանր բոլոր-
գիր: Թղ. 3 ա, կը սկսի. «Երանեալ է»: Թղ.
22 ա. Աւրհնութիւնն Մովսէսի եւ որդւոցն Իսրա-
յելի: Աւրհնեցուք զՏէր: Թղ. 24 ա. Վասն
ի վերուստ խաղաղութեան: Քրիստոս է իմ
հնութիւն Մովսէսի. Զի հուր բորբոքեցաւ ի
բարկութենէ իմէ: Թղ. 114բ. Եւ եւս խաղա-
ղութեան... Գոհանամք շքէն...: Թղ. 146 ա.
Ես ասացի ի վերանալ...: Թղ. 176 ա.
զԱստուած...: Թղ. 237բ. Տէր զուր քո լուս)
Թղ. 246բ. Թղ. 246 ա. Ցաւեա Տէր...
զաղաչանս: Թղ. 247 ա. Մեծացուցէ անձն իմ՝
Թղ. 255բ. Կաւարտի Սաղմոսն եւ կը սկսի
Փառք ի բարձունս Աստուծոյ...: Հոս կը պակ-
սին ԻԴ—ԻԸ թերթերը. իսկ ԻԸ կը սկսի Ան-
ճառ տնաւրէնութեամբ:

2եռագրին ուղղագրութիւնը հին
ձեւով է. այդ = այլ, պահեին = պա-
հէին, եին = էին, թե = թէ. առեւծ
= արիւծ, ուղեղ = ուղիղ, երկիւղած =
երկիւղած, շաւեղս = շաւիղս. աղեղուիւ
= ալէլուիա, զըկեանս = զկեանս եւն:

¹ «Հանդիսի» խմբագրութիւնը իւր խորին շնոր-
հակալութիւնը կը յայտնէ Տիար Ժաք Մաթոսեանի,
որ հաճեցաւ ազնուորէն յանձն առնուլ պատկերներու
պատրաստութեան ծախքը:

3. Մանրանկարները:

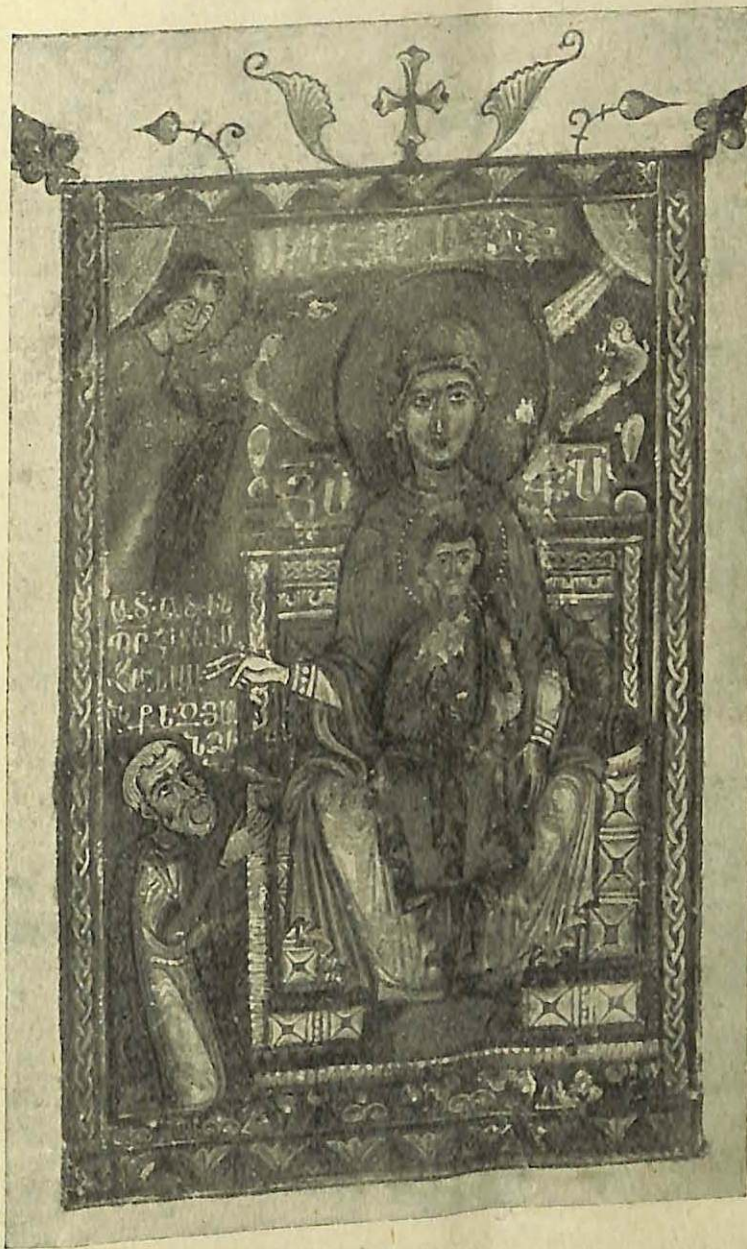
Ճեռագիրս ճոխ է մանրանկարներով, լա-
 եւս խորաններով, լուսանցազարդերով եւ
 ջարդագրերով: Իբրեւ ամբողջական նկար հատ

ՄԱՅՐ Ա[ՍՏՈՒԾՈ]Յ

Յ(ԻՍՈՒ)Ս Ք[ՐԻՍՏՈ]Ս

ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ՊՐ. ՀԱՆԷՍ ԶԱՆՍԼԵՐՆ

ՔԵԶ ՅԱՆՉՆԻ:

Պատկ. 1.

մը միայն ունինք, ձեռագրին սկիզբը, որ կը
 ներկայացնէ Աստուածածինը բազմած աթոռի
 վրայ, եւ գիրկը բռնած Յիսուս մանուկը: Աս-
 տուածամօր աջ կողմը ծնրագիր կեցած է աղա-
 չաւորի կերպարանաց տակ Յովհաննէս ջանսը-
 լէր, որ մեզի Սաղմոսարանի համանուն ընդօրի-
 նակողին հետ նոյն ըլլալ կ'երեւայ: Նկարիս
 վրայ կը կարդացուին (Պատկ. 1).

Խորանները թուով 8, զետեղուած 8
 կանոնագլուխներու սկիզբը, կը ներկայացնեն
 զանազան մոտիւններով տերեւահիւս, խաչաձեւ,
 գիրկընդխառնուող զարդաձեւեր, թէեւ պարզ,
 բայց համաչափ եւ ճաշակաւոր, մանաւանդ իրենց
 երկներանգ գոյներու մէջ (համա. Պատկ. 2—7):
 Լուսանցքներու վրայ, մէն մի խորաններու
 եզերքը եւ գուբղաններու սկզբնաւորութեան

կը տեսնուին լուսանցաղարիք, ոմանք ծաղկաձեւ կամ ծաղկեփունջ՝ թաղաոի մէջէն վերընծուողը, եւ ոմանք ինքնակաց (Պատկ. 2—3): Դարձեալ ուշագրաւ են զարդագրերը, իրենց պէսպէս ձեւերով, մերթ թուշնա-

է յանձնարարութեամբ Լեւոն Գ. Թագաւորի (1270—1289)՝ անոր անձնական գործածութեան համար:

Այս գեղեցիկ գրաւական մըն է Կիլիկեան արքունիքի ներքին կեանքին, ուր կրօնական եւ

Պատկ. 2.

ձեւ, մերթ ձկնակերպ եւ յաճախ մարդադէմ (Պատկ. 8):

4. Յիշատակարաններ:

Հետաքրքրական է ձեռագիրս նաեւ իւր յիշատակարաններով: Գլխաւոր յիշատակարանը կը յայտնէ մեզի, թէ ձեռագիրս գրուած

ընթերցասէր ոգին կ'իշխէ գործնականապէս՝ ինչպէս թագաւորն Լեւոն իւր բարեպաշտ աստուածսիրութեան գոհացում տալու համար կը երգարանը, նոյնպէս իւր աստուածասէր Տիկինն Կեօան թագուհին, նոյն զգածմամբ իրեն համար՝ օրինակել կու տայ նոյն 1283 տարին Սկեւռայի մէջ Ստեփանոս քահանային նկարազարդ Աւե-

տարան մը, որ կը գտնուի Գանձակի Ս. Թովհանէս
Եկեղեցւոյ մէջ. հոս կ'ըսուի ի մէջ այլոց.
«Գերապատուեալս իշխանութեամբ ի բարի ար-
մատոյ մեծաւիառ թագուհին Հայոց կեռան,
Դուստր իշխանաց իշխանին Հեթում Սեբաս-

Լեւոնիւ...¹»։ Այսպէս թագաւոր եւ թագուհի
նոյն տարին արքունիքի համար ընդօրինակել կու
տան կրօնական երկու կարեւոր մատեններ։

Առանձին կարեւորութիւն կը ստանան
նաեւ միւս երկու յիշատակարանները. մին

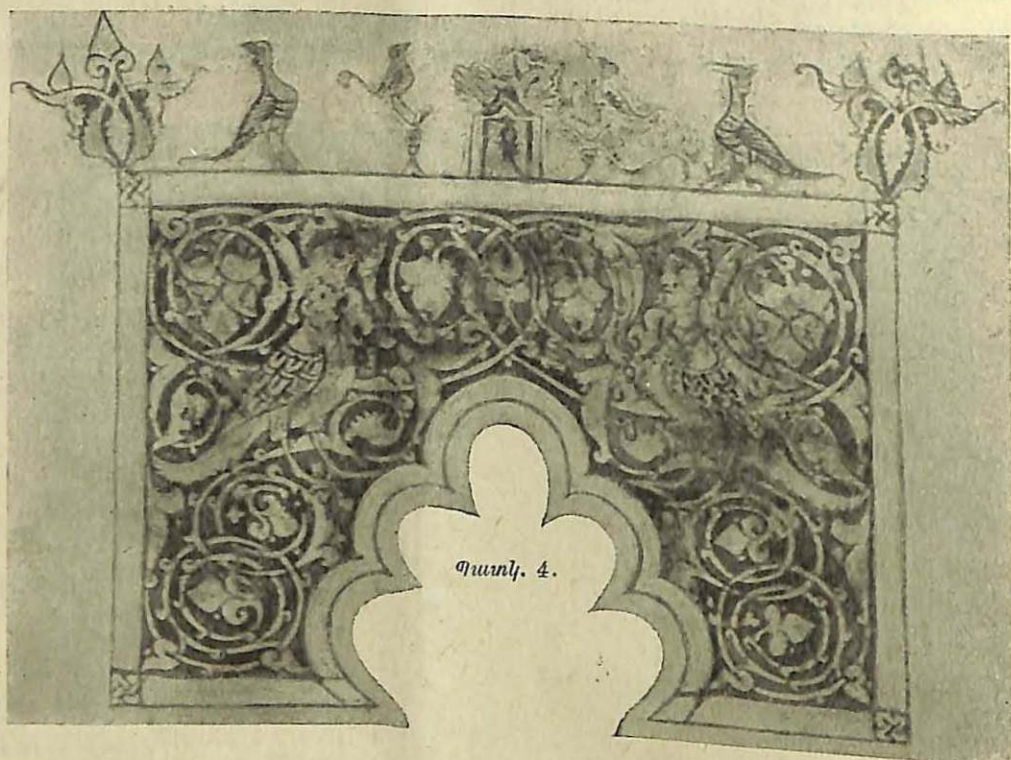
Պատկ. 3.

տաւսի, որոյ զերկիղն աստուածային յինքն ամ-
փոփեալ զգլուխ եւ զսկիզբն ամենայն իմաստու-
թեան եւ ըստ ամենայն բարեգործութեան
իւրոյ խորհուրդ բարի ի միտ արկեալ ետ
Գրեւ զքառափտակ սուրբ աւետարանս ի յի-
շատակ հոգւոյ իւրոյ եւ ծնողաց իւրոց...
յիշեալք զստացաւ սորին զբարեպաշտ թա-
գուհին կեռան հանդերձ սուրբ թագաւորան

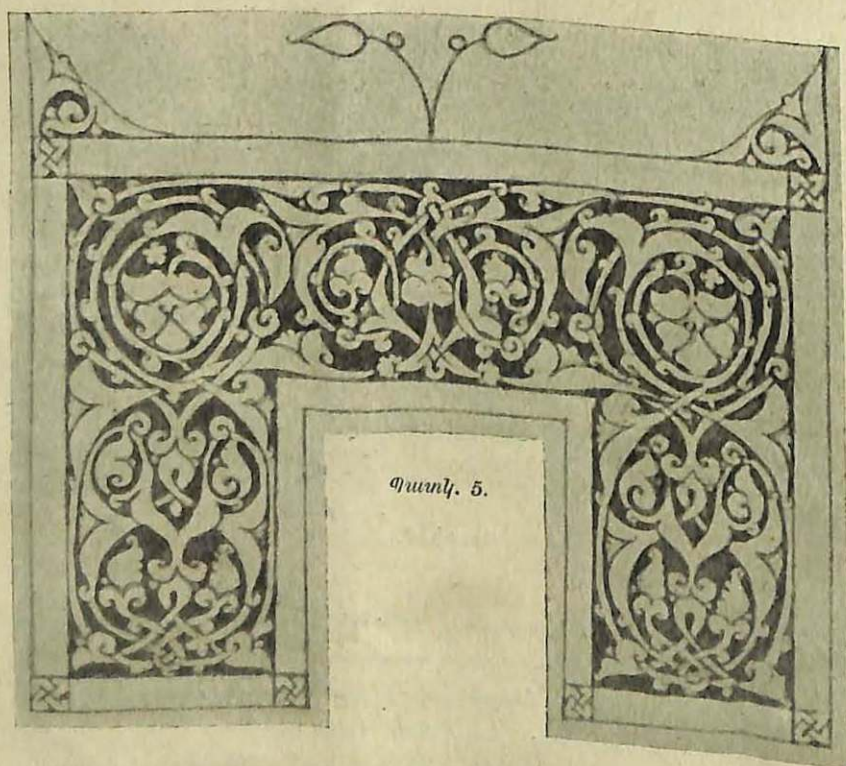
գրուած 1163ին կը հաղորդէ Ռուբինեան թա-
գաւորութեար առջին շրջանին վերաբերեալ
կարեւոր նորութիւններ. իսկ երկրորդը 1307,
կարեւոր նորութիւն մէջ հայ արքունական տան
եւ ազնուականներուն գէմ նիւթուած գաւազիր

¹ Հրտ. Քաջբերունի, Ճանապարհորդական յիշատա-
կարան. Արձագանք, 1886, էջ 278-279; Բարխուդարեանց,
Արցախ, էջ 39-40:

սպանութեան արձագանգն է, արձանագրուած, | գրով են ժամանակի արքունի հրովարտակներու
ինչպէս կը տեսնուի, ժամանակակից արքունի | պատճենները:

Պատկ. 4.

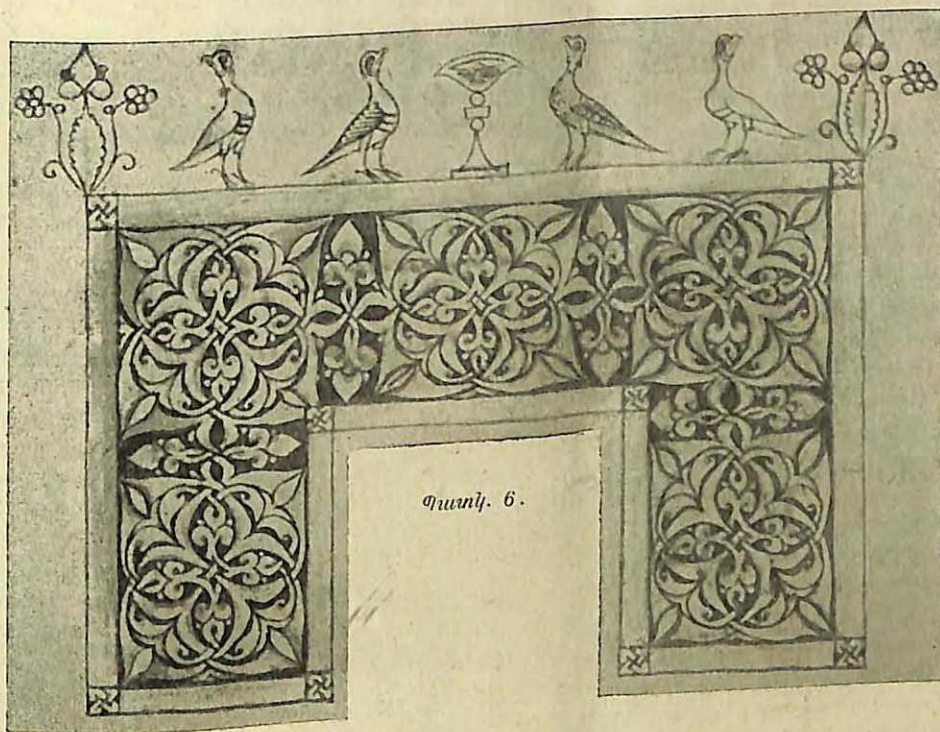
Պատկ. 5.

գիւանագրէ մը: Այս յիշատակագրութիւնը
յառաջ կը բերենք լուստպութեամբ, ճաշակ
մը տալու համար գիւանական գրչութեան: Այս

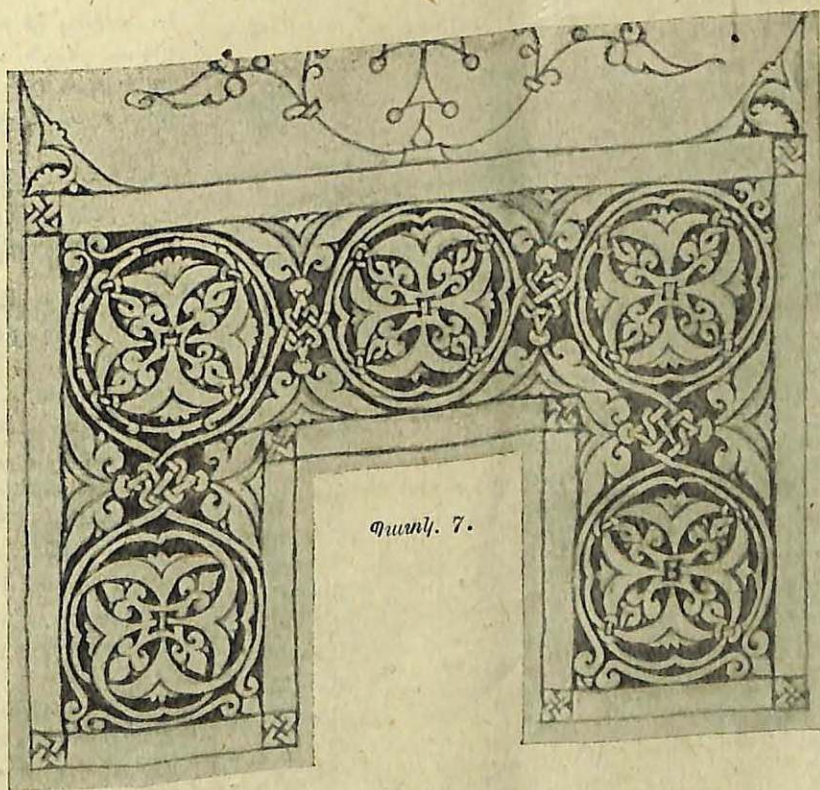
1. Թ. Ղ. 259ա — 260ա. Բռն յիշատակարանը:
«Աստուածատունկս այս հոգեգուարձ դրախտ ցան-
կալի. եւ բուրաստան բաղմաբեղուն բարեաց բաղ-
ձալի, յոգնաղան տնկովք տենչալի քաղցրաճաշակ

պըտղովք ըղձալի: Ծաղկովք բաղմափայլ եւ անծո-
րելի: Գեղով գերահրաշ եւ յոյժ անծկալի: Դեղ
բըժշկարար հոգւոց խաթուածի: անկեալ բար-

զարդ գեղոյ: տիրական պատկերին եւ մեղ կերպա-
գրող: զոր հոգւոյն սրբոյ ամենիմաստ կոչի: Թա-
ցեալ զլեզու գործարան բանի մարգարէին Դաւթի:

Պատկ. 6.

Պատկ. 7.

բառով բանի մարգարէին Դաւթի: Աստուա-
ծային այգոյն արթուն եւ աննիրհելի տնկագոր-
ծողի:

Այս սաղմոս յոգնանկար երանգովք գունա-

դրեալ ձեռինն արագաշարժ գպրի զգեղեցկին քան
զամենայն որդւոցս Ագամա գործ սքանչելեաց եւ
զարմանալի:

Այս բարբառ մարգարէական բանի, երգեալ

Եւ թնաղեալ ձայնիւք քնարի. եւ տանաղեալ սաղմոսարանի. զԵւթնարիեան շնորհս հոգւոյն¹ ի զգայականս մեր. տասանց մասունս խորհրդածողի: Յորոց յարմարական ձայնից հնչողի. ստեղծողն էից ի բանականացս բարեբանի.

Այս ամենունակ բարեաց գանձարանի սիրեցող եղեալ բարեպաշտ աստուածասէր արքայն Հայոց, թագաւորն Լեւոն պայազատ եւ ժառանգաւոր թագի թագաւորութեանս Հայկազեան զարմի: Սերեալ ծննեամբ յՌոբենէ իշխանէ որ յաղգականութենէ Բագրատունի եւ ի տանէ եւ ի տոհմէ Արծրունի:

Որոյ հրամանաւ գրեցաւ երգ սաղմոսացս Դաւթի, ի զարգ եկեղեցւոյ եւ ի վարժ ուսմանն մանկանց նորոյս Սիովնի: Եւ իւր իսկ բաղձանս ունեւելով երգել սովաւ եւ սաղմոսել եւ խաւսել ընդ Աստուծոյ անգրադապէս: Եւ մնալ նմա յիշատակ բարեաց ապագայս ժամանակի:

Գրեցաւ սայ ի թուականիս Հայոց 21Բ ի թագաւորանիստն մայրաքաղաքն ի Սիս:

Արդ որք աւգտիք ի սմանէ յիշեցէք զամենաբարեաց արժանաւոր թագաւորն Հայոց զԼեւոն եւ զնախնիս իւր: Եւ յիշողացդ յիշեցելոցն ողորմացի Բրիստոս Աստուած մեր յոյն արարածոց որ է արհնաւ ընդ Հաւր եւ Հոգւոյն սրբոյ յաւիտեանս յաւիտեանից. ամէն:

ՏՐԷԷՐ ԷՐԷՎ. Յիշեցէք եւ ընդ նմին զաստուածասէր եւ զբարեպաշտ պրն զԱւշին պարոն թորոսենց եւ զԾն² իւր զհայրն իւր Ստեփաննոս եւ զմայրն իւր եւ թողութիւն մեղաց հայցեցէք ի Բրիստոսէ իւր եւ ծնողաց իւրոց, եւ որ յիշէ ինքն լեցի առաջի Բրիստոսի Աստուածոյ մերոյ, որ է աւրհնեալ յաւիտեանս. ամէն:

Ով գասք քահանայից որք հանդիպք սուրբ սաղմոսիս առ ի Դաւթի երգարանիս, զպարգեւողն Սաղմոսիս: Հայոց ազգիս թագաւորին: Լեւոն չորրորդ որդի Աւշինի սուրբ եւ բնորեալ թագաւորին: Ըսաւ արդ յիշել առ ի բարին եւ իւր մեղայն թողութիւն. նաեւ ծնաւղացն եւ իւր զարմին: Հանգչել ի գոգ նահապետին Աբրահամալ յաբբայութիւն, եւ որ յիշէք յիշեալ լեցիք յաբբայութեանն Բրիստոսի:

2. ԹՂ. 167ա. Զմեղապարտ Յոհանն յիշեալով ընթերցողք:

3. ԹՂ. 178բ. Աղաչեմ յիշել զՀանէս եւ որդին իւր:

4. ԹՂ. 260բ. Օրբ Էրէ, իշխարացոյցէ հալի- ընթերցող. Աղաչեմ զամենեւեան... զոր եւ գրեւ... վասն... եւ զժառանգս Հանէս... զոր վասն ինդրոյ... ետ... ինձ բարի պրն. իմ զորդիմ զՍտեղծողն... զհանգեմ... (ընդամենն 20 տող):

5. ԹՂ. 54ա-54բ. Զեռագրին ժամանակակից թուող գրով կայ հետեւեալը. հաւանորէն գաղափար ձեռագրին յիշատակարանէն.

Զայս բան գրեցաք մեք ի թուական. ի վեց հարիւր ու երեքտասան (1163), ի յանբարի ժամ տրտմական. Զի քրիստոնեայք իսպառ անգան: Անտիոքոն զաւրբն հարան.

Ի զաւրագլուխքն բմբունեցան: Եւ յաւգոստոս երեքտասան, 2որեքշաբաթ աւրտորիական: Վասն մեղաց որ բաղմացան. Բարեբարին կամք բարկացան: Անաւրինացն մատնեցան. Զի յաւրինաց նորա դարձան: Բայց աջն Հաւր պահպանական.

Պահեաց զիշխանն հայկական:

ԶԹորոս անուն յոյժ վեհական. Ազգաւ սերեալ Բուաբինեան: Շնորհեաց մեզ ձիր պարգեւական.

Եւ աշխարհի իւր սեփական: Լուաւ զձայն աղաթական, Որ ի բնաւիցն մատուցան: Որպէս մանգունքն Բաբելոնեան.

Ապրեալ հայցմամբ Գանիւր լեան:

Կամ մարգարէն մեծն Յուան.

Յորովայնէ փրկեալ ձրկան: Արդ գուգնաքեա գրեալ այս բան.

Յերկիր սորին գոլ տիրական, ի կաստաղաւն ուխտ սրբազան, Յիւրոց նախնեացն դամբարան: Մինչ ճանապարհ մեզ ուղղեցան, Գալ ի կայէն հրուովմայական, ի տեսութիւն իւր բղձական, Պատուասիրեալ սիրոյ բաղձան: Որում հայցեմք պարագայց ամ. Գերալբրապէս անգրաւական: Անճառաւք մինչ ի վախճան, Յաղթեալ ի սպան ուր ներհական: Սիրել զբարին աստուածական. Ատել զանքն գիւական: Զի անդ բարեացն, որ խոստացան. Արժանացի միշտ յաւիտեան: Ամէն:

Սիրոյ երկեղիւ նպատ լեք նըւաստիս: Ապրել Հոգւով ողորմելոյս յանշէլ հրոյն: Ամէն:

¹ Համեմատել իսկագիրը Պատկ. 9:

6. ԹՂ. 87բ. Հոս ամբողջապէս կը ներկայացնեմ լուսանկարը սոյն կարեւոր յիշատակարանին (Պատկ. 10) որ Անարզաբայի մէջ պատահած արքունի աղէտը կը պատմէ: Թերեւս զայն գրեց արքունի ձեռք մը եւ կամ հայ արքունիքի դիւանապետը:

7. ԹՂ. 25բ. Նոյր-էր. «Միբայէն ծնաւ ի Թուին հայոց ՌՄԺԱին ի ամենան մայիսի. ԺԳին»:

8. ԹՂ. 53բ. Նոյր-էր. «Ի Թուին ՌՄԼԴ եւ փետեր ԻԱ օրն, որ էր պատկեր աւուրն սրբոյն Թէոդորոսի զինաւորին. առնկալայ զկարք քահանայութեան. ես տեարցս Եղբորորդի Տեառն Եփրեմի սրբէտառաս եւ քորբէտառակ Կաթողիկոսի, ի վաղջանումն հօրեղբօրն իմոյ, եւ իւր էմմուճայի որդւոյն Տեառն Թէոդորոսի գերերջանիկ եւ սրբակրօն Կաթողիկոսէ:

9. ԹՂ. 87ա. Նոյր-էր. «Յերկրորդում աւուր ծննդեան Տեառն մերոյ եւ փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի, որ էր օր մեռելոց, եւ պատկեր աւուրն Երկուշաբթի, յեօթներորդում ժամու գիշերոյն՝ խառնեցաւ ընդ նախավախճանելոցն եւ հայրն իմ ծերունի Տէր Մարկոս Աջապահ եւ մարտանունդ քահանայ, իններորդ Աջապահ եւ մահանէս Եպիսկոպոսէ եղբօր բարեպաշտ արքային Հեթմոյ երկրորդի՝ որդւոյ Լէօնի երրորդի. էր սա անձնեայ՝ փառամարուս եւ գեղեցիկագէմ, երաժիշտ եւ ձայնաւոր. սա՛ չորեքտասան անգամ գնալ ի Կոստանդնուպօլիս յանձն էառ սակս սրբոյ Աթոռոյն գործոյ: Այդ Հէ մմեայ վախճանեցաւ՝ ի Թուին հայոց ՌՄԻԸ, եւ Յունուարի է, ի քառասներորդի երկրորդի ամի քահանայութեան իւրում:

Աղբրատման, 5 Յունուար 1922:

Հ. ՀԱՊԵՇԵԱՆ

ՐԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

«ԶԻՐՐՈՅ ՊԱՇՏՅԻՆ»

«Սկսանէր խոսքով Թագաւորն Հայոց... գումարել զգաւրս Աշուանից եւ Վրաց եւ բանալ զգրուես Արանաց եւ Ղերդայի պահակին», Ագաթ. Գր. Գր. 1835, էջ 26: Յունարէն Ագաթ. ի մէջ խնդրական այս հատուածը Թարգմանուած է... ἀνοῖξαι δὲ καὶ τὰς χλειςσοῦρας τῶν Ἀλανῶν καὶ τοῦ λεγομένου Καϊζουάρου πύργου (Lagarde, Agathangelus und die Akten Gregors von Armenien, Göttingen 1887, էջ 8): Հայ ու յոյն հատուածներուն այլատիպ բառերը առիթ տուած են շարք մը ենթա-

դրութիւններու, որոնց համագումարը սակայն չառաջնորդած տակաւին մտքերը՝ միութեան: Յայնապէս եղծուած յոյն բնագիրը առաջին անգամ Լագարդէն է որ ենթարկած է սրբագրութեան առաջարկելով καὶ τοῦ λεγομένου... καὶ Ζουάρου πύργου ընթերցուածը, զոր իբրեւ ուղի ընդունած է Gutschmid (Agath, ZDMG XXXI, էջ 8 = Բաղմավէպ 1888, էջ 302): Մինչ Մարկուարտ առաջնորդուելով հայ բնագրէն յոյն հատուածին մէջ ուրիշ ընթերցուած փորձած է ներմուծել՝ καὶ <τὰς> (այսինքն χλειςσοῦρας) τοῦ λεγομένου Ζουάρου πύργου (Erānsahr, էջ 101): Ուղղագրական այս փորձերով մղուած են Gutschmid եւ Marquart հաստատելու Թէ Ζουάρου կամ Ζουάου ձեւերը տառադարձութիւնն են պարզապէս հայերէն սրբագրական «ճւար», Տաշեան ընդհակառակը հաստատուն կառչած մնացած է Καϊζουάρου ընթերցուածին եւ հաստատած Թէ, յոյն Թարգմանիչը Ղերդայի կարդացած է իր ժամանակին եւ այս գերանունը յատուկ անուն կարծած է, նաեւ այս բառին սկիզբը եղող ե- շաղկապն ալ արմատական համարելով Թարգմանած է Καϊζουάρου πύργου իսկ հայերէն բնագրին Ղերդայ բառը վերականգնելով որ Ղճրայ բլուռ է, Ագաթ. առ Գէորգ. ասորի էջ 57: Սարգիսեան գրեթէ բառական կրկնած է Տաշեանի կարծիքը. «յոյն Թարգմանիչը նախդիրն ստացական գերանունն յատուկ անուն կարծելով՝ պարզապէս յարմարագրած է կոյր զկուրայն հայերէնի հետեւելով» (Ագաթ. եւ իր բարձրագոյն գաղափարը, էջ 335): Տաշեան ի կարծիքն ու առաջարկը ընդունելութիւն գտած է ոչ միայն Հիւրշմանէն (Arm. Gr., էջ 219) այլ նաեւ Ագաթանդեղոսի քննական հրատարակութեան մէջ՝ «զգրուես Արանաց եւ Ղճրայ պահակին» հետեւեալ ծանօթագրութեամբ «Եւս միայն Ղճրայ պահակին, միւսները Ղերդայ պահակին», էջ 16: (Համեմատէ նաեւ Journal Asiatique 1910, էջ 461, ուր Ղճրայ ընթերցուածը իբրեւ ուղի յառաջ բերուած է): Ագաթ. ի նորատիպ բնագրին մէջ հիւրընկալուած Ղճրայ սրբագրութիւնը սակայն Մարկուարտ եւ Նորայր ընդունելով, այլ կ'ուզեն հաստատուն պահել աւանդական «Ղերդայ պահակին» ընթերցուածը պայմանաւ որ գլխադրով գրուած բլայ «Ղերդայ պահակին» = und die von Juroj pahak (Erānsahr, էջ 101), «այսինքն Իւրի աշխարհին պահակին» (Թուարձան, էջ 163), ազդուելով անշուշտ Պրիսկ. (Exc. leg., էջ 43) Ἰουρεπαάχ ձեւէն զոր սակայն Սէն-Մարգէն շատ իրաւամբ կ'ուզէ